

Ірина БУЖИНА, Наталія НОСОВЕЦЬ, Олександр КАЛМИКОВ

Irina BUZHINA, Nataliia NOSOVETS, Oleksandr KALMYKOV

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

HEALTH CARE OF HIGHER EDUCATION ACQUISITIONS UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

В умовах воєнного стану проблема здоров'язбереження здобувачів вищої освіти різних спеціальностей актуалізується. Формування, збереження й зміцнення здоров'я молоді є одним із пріоритетів освітньої політики України. Воєнний стан введено із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб. В результаті цього активізувалися змішана та дистанційна форми навчання в університетах нашої країни.

Мета статті – проаналізувати проблему здоров'язбереження здобувачів вищої освіти різних спеціальностей в умовах воєнного стану.

В умовах воєнного стану виникає потреба посилення мотиваційного фактору в отриманні нових знань щодо здоров'язбережувальних технологій. Використання цих технологій у закладах вищої освіти, об'єктивне оцінювання здоров'язбережувальних компетентностей впливає на активне впровадження академічної культури та академічної доброчесності здобувачів та викладачів університетів.

Важливо більш конкретно висвітлити як теоретичні, так й практичні засади змішаної форми навчання у вищій школі та вивчити досвід роботи у кіберуніверситетах (Cyber University), які реалізовуватимуть освітній процес із частковим використанням онлайн-можливостей.

Адміністраціям університетів потрібно покращувати соціальне та емоційне благополуччя здобувачів вищої освіти різних спеціальностей, науково-педагогічних працівників в умовах воєнного стану.

Недоліками дистанційного та змішаного навчання в умовах воєнного стану є: технічні проблеми, неможливість доступу до Інтернет, складність засвоєння матеріалу самостійно, недостатньо високий рівень володіння викладачами і здобувачами вищої освіти інформаційними технологіями.

Проблеми здоров'язбереження, пов'язані із організацією освітнього процесу в умовах воєнного стану: завершення 2021/2022 навчального року (особливо для здобувачів випускних курсів); мотивація навчати і навчатися в умовах постійної невизначеності, нестабільного психоемоційного стану і частих сповіщень про повітряну тривогу, а для деяких учасників освітнього процесу, які продовжували перебувати в зоні активних воєнних дій, – обстрілів.

Ключові слова: здоров'язбереження, здобувачі вищої освіти, дистанційне навчання, змішане навчання, освітній процес, умови воєнного стану.

In the conditions of martial law, the problem of health care for students of higher education in various specialties is becoming more urgent. Formation, preservation and strengthening of the health of young people is one of the priorities of the educational policy of Ukraine. Martial law was introduced from 05:30 on February 24, 2022 for a period of 30 days. As a result, blended learning and distance forms of education have been activated in the universities of our country.

The purpose of the article is to analyze the problem of health care for students of higher education in various specialties under martial law.

In the conditions of martial law, there is a need to strengthen the motivational factor in obtaining new knowledge about health-saving technologies. The use of these technologies in institutions of higher education, the objective assessment of health-saving competencies affects the active implementation of academic culture and academic integrity of students and university teachers.

It is important to highlight more concretely both the theoretical and practical principles of the blended form of education in higher education and study the experience of working in cyber universities (Cyber University), which will implement the educational process with partial use of online opportunities.

University administrations need to improve the social and emotional well-being of students of higher education in various specialties, scientific and pedagogical workers in the conditions of martial law.

Disadvantages of distance and blended learning in the conditions of martial law are: technical problems, impossibility of access to the Internet, the difficulty of mastering the material independently, insufficiently high level of knowledge of information technologies by teachers and students of higher education.

Health care issues related to the organization of the educational process under martial law: the end of the 2021/2022 academic year (especially for those taking graduate courses); motivation to teach and study in conditions of constant uncertainty, unstable psycho-emotional state and frequent air raid alerts, and for some participants of the educational process who continued to be in the zone of active military operations, shelling.

Key words: health care, students of higher education, distance learning, blended learning, educational process, martial law conditions.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні необхідно висвітлювати діапазон проблем, з якими стикнулася система вищої освіти України через наслідки війни. Існує потреба оцінити досвід університетів щодо реагування на ці виклики, надавати інформацію про актуальний стан української системи вищої освіти в умовах війни. Необхідно приділяти увагу збереженню здоров'я, а часто й життя здобувачів вищої освіти.

Можемо констатувати, що після початку повномасштабної збройної російської агресії ситуація у закладах вищої освіти України ускладнилася. Освітній процес було призупинено, увесь цей час зазнають руйнувань будівлі українських закладів освіти. Важливо ще й пам'ятати, що учасники освітнього процесу опинилися в різних умовах, часто за межами України або в регіонах подалі від зони бойових дій, а дехто продовжує перебувати на тимчасово окупованих територіях. Вітчизняна система вищої освіти має сприяти розвитку студентської молоді, її життєтворчості, здоров'язбереженню, духовному зростанню. Саме тому формування, збереження й зміцнення здоров'я здобувачів вищої освіти різних спеціальностей є одним із пріоритетів освітньої політики нашої держави.

Стан здоров'я здобувачів вищої освіти тільки на 10% обумовлюється медичною допомогою. Провідним же фактором, що визначає здоров'я здобувача, є його власне ставлення до свого здоров'я. Активізація змішаної та дистанційної форми навчання в Україні – це вимушений захід, пов'язаний з введенням воєнного стану спричиненого початком повномасштабної військової агресії. 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб.

На період воєнного стану актуальними є змішана та дистанційна форми навчання. Наголосимо, що дистанційна форма навчання реалізує принцип безперервної освіти і здатна задовольнити постійно зростаючий попит на знання в інформаційному суспільстві. Під час змішаного навчання у вищій школі необхідно підтримувати самомотивацію здобувачів вищої освіти щодо власного навчання, а також високий рівень їхньої самоорганізації. Саме це довело необхідність залучити всіх учасників освітнього процесу до використання новітніх інтерактивних платформ та підвищити

мотиваційний фактор в отриманні нових знань здобувачами вищої освіти.

Вітчизняні дослідники (Н. Теренда, О. Теренда, М. Горішний, Н. Панчишин) вважають, що «для покращення доступності навчально-методичних матеріалів, збільшення контакту між викладачем і здобувачем вищої освіти необхідно залучати інтерактивні платформи, які дозволять покращити процес викладання та засвоєння необхідного навчального матеріалу» (Теренда & Теренда & Горішний & Панчишин, 2020: 57).

Як стверджують вітчизняні науковці (М. Носко, & Грищенко & Ю. Носко, 2013), здоров'я людини можна визначити як «природний стан організму, що характеризується повною зрівноваженістю будь-яких виражених хворобливих змін», що залежить від багатьох «факторів, які об'єднуються в одне інтегральне поняття – здоровий спосіб життя». Метою здоров'язбереження здобувачів вищої освіти вважаємо навчання розумно ставитися до свого здоров'я, фізичної та психічної культури, загартовувати свій організм, вміло організовувати працю і відпочинок, уникати шкідливих звичок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті проаналізовано наукові розвідки щодо різних аспектів здоров'язбережувальної діяльності здобувачів вищої освіти за останні два роки, в умовах воєнного стану.

Вітчизняними науковцями, що досліджували здоров'язбереження студентської молоді та процес формування здоров'язбережувальної компетентності є: С. Гаркуша, С. Грищенко, В. Жамардій, О. Кузнєцова, М. Носко, Ю. Носко та ін.

Деякі психологічні аспекти дистанційного та змішаного навчання характеризуються в працях: В. Годз, О. Олешко, О. Ровнягіна, Н. Теренди, О. Теренди, М. Горішнього, Н. Панчишина та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Невирішеними частинами загальної проблеми є обґрунтування мотивації запровадження здоров'язбереження здобувачів вищої освіти різних спеціальностей в умовах воєнного стану.

Мета статті – проаналізувати проблему здоров'язбереження здобувачів вищої освіти різних спеціальностей в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу.

Воєнний стан, запроваджений в Україні у зв'язку з російсько-українською війною прямо вплинув на три категорії представників системи вищої освіти: на здобувачів вищої освіти, викладачів та персонал ЗВО. Цей вплив відрізняється залежно від місця їхнього перебування та ситуації, в якій вони опинилися: залишилися в Україні, виїхали за кордон чи залишилися на тимчасово окупованих територіях. Згідно з онлайн-опитуванням здобувачів, викладачів та персоналу українських ЗВО, які залишилися в Україні, «більшість (97,8%) респондентів відзначили погіршення свого психоемоційного стану зі скаргами на депресію (84,3%), виснаження (86,7%), самотність (51,8%), нервозність (84,4%) та гнів (76,9%)». Здобувачі вищої освіти різних спеціальностей більше, ніж персонал, повідомляли в опитуванні про виснаження, почуття самотності, нервозності та гніву, а жінки частіше, ніж чоловіки, вказували на депресію, виснаження, самотність та нервозність (Kurapov & Pavlenko & Drozdov & Bezliudna & Reznik & Isralowitz, 2022). Вітчизняні науковці констатують, що більшість респондентів скаржаться на погіршення психоемоційного стану, мають вищий рівень страху, вигорання та почуття самотності та нижчий рівень стійкості. Всі перераховані стани впливають на погіршення здоров'я української студентської молоді (Kurapov & Pavlenko & Drozdov & Bezliudna & Reznik & Isralowitz, 2022).

Розглядаючи питання академічної мобільності та здоров'язбереження здобувачів вищої освіти різних спеціальностей важливо звернути увагу на рішення публічної політики в Україні. Зокрема, в «березні 2022 Міністерство освіти і науки наголошувало на необхідності сприяти повноцінній реалізації права на академічну мобільність здобувачів вищої освіти з тих університетів, які розміщено на території проведення бойових дій, та роз'яснило питання стосовно оформлення договорів про академічну мобільність» (Про внутрішню академічну мобільність учасників освітнього процесу, 2022; Ніколаєв & Рій & Шемелинець, 2023: 14).

Зауважимо, що здоров'язбереження спирається на формування безпечної поведінки, в основі якої лежить спосіб життя. Саме тому: «Спосіб життя має велике значення для здоров'я людини і складається з чотирьох категорій: рівень життя (економічної); якість життя

(соціологічної); стиль життя (соціально-психологічної); устрій життя (соціально-економічної)» (М. Носко & Грищенко & Ю. Носко, 2013: 98; Замрозович-Шадріна & Вікторова & Єфімов, 2022: 105).

Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець обґрунтовують необхідність аналізу зарубіжного досвіду університетів під час пандемії. Бо в умовах воєнного стану також виникає потреба у змішаному та дистанційному навчанні в університетах. В 2020 році проводилося опитування серед «34% здобувачів вищої освіти STEM-спеціальностей у Каліфорнійському політехнічному університеті Помона. J. Selco та M. Habbak визначили, що серед аспектів дистанційного навчання, які зазнали негативного впливу, здобувачі обрали зниження якості освіти, 22% – відокремленість від очного навчання, 21% стикнулися з труднощами адаптації до «нової нормальності». Саме такі аспекти притаманні вітчизняним університетам в період воєнного стану у 2022/2023 роках» (Selco & Habbak 2021; Ніколаєв & Рій & Шемелинець, 2023: 27).

Вітчизняні вчені (С. Грищенко, І. Бужина, І. Шапаренко) вважають, що існує необхідність залучення в процес здоров'язбереження як здобувачів вищої освіти різних спеціальностей, так й викладачів вищої школи до використання новітніх інтерактивних платформ. Науковці констатують, що також має підвищуватися мотиваційний фактор в отриманні нових знань щодо здоров'язбережувальних технологій. Використання цих технологій у ЗВО, об'єктивне оцінювання здоров'язбережувальних компетентностей впливає на активне впровадження академічної культури та академічної доброчесності здобувачів та викладачів вишів (Грищенко & Бужина & Шапаренко, 2022: 15–22.)

На нашу думку, необхідно також розглянути важливі аспекти активного використання онлайн-можливостей, змішаного навчання та е-оцінювання у ЗВО.

Вивчення досвіду електронного оцінювання здобувачів вищої освіти індійських університетів засвідчило, що запровадження такого типу оцінки компетентностей здоров'язбереження має позитивний ефект (Kundu & Bej, 2021: 114–134).

Дистанційні методи навчання (як і для змішаної форми також) мають бути кількісно збільшені у використанні та запроваджено е-оцінювання у ЗВО. Необхідно більш ретельно висвітлити як

теоретичні, так й практичні засади науковцями про змішане навчання у вищій освіті. Вивчити досвід роботи у (напів) кіберуніверситетах (Cyber University), які реалізовуватимуть освітній процес із частковим використанням онлайн-можливостей. Для вітчизняних університетів цей процес вже почався в період пандемії (Carius, 2020). Використання для цього університетських кампусів надасть важливі місця соціальної взаємодії та діалогу (Universities without walls a vision for 2030, 2021).

Використовуючи почуття належності до університетської спільноти, адміністраціям університетів потрібно «звертати більшу увагу на соціальне та емоційне благополуччя здобувачів вищої освіти різних спеціальностей, викладачів та своїх співробітників» (Selco & Habbak, 2021). Опитування здобувачів вищої освіти Університету Хаена в Іспанії, доводить, що університети мають проводити спеціальні дослідження серед здобувачів щодо визначення рівня сприйняття стресу та задоволеності життям (Osaña-Moral & María Teresa at al, 2021). Важливою на нашу думку є теза про те, що для запровадження європейської системи вищої університетської освіти в Україні необхідні сильні, автономні та підзвітні університети, здатні діяти стратегічно і прагнути до постійного вдосконалення у галузі здоров'язбереження здобувачів вищої освіти. Важливими рисами збереження здоров'я студентської молоді мають стати: стійкість, інтердисциплінарність, різноманітність і соціальна згуртованість. Базовою рамкою для таких змін мають слугувати інституційна автономія та академічна свобода (What does the future hold for Europe's universities? 2022).

Вища університетська освіта України окрім змішаної форми навчання в умовах воєнного стану активно використовує дистанційну форму навчання. «Дистанційна форма навчання – форма організації навчального процесу у закладах освіти (ВНЗ, ЗПО, ПТНЗ, ЗНЗ), яка забезпечує реалізацію дистанційного навчання та передбачає можливість отримання випускниками документів державного зразка про відповідний освітній або освітньо-кваліфікаційний рівень» (Про затвердження Положення про дистанційне навчання, 2013).

До переваг дистанційного навчання у закладах вищої освіти віднесено гнучкий графік навчання, можливість поєднання роботи і навчання, можливість опанування додаткових компетенцій, курсів, хобі та

підвищення мотивації до самонавчання. Недоліками дистанційного та змішаного навчання у період пандемії, як і в умовах воєнного стану є: технічні проблеми, неможливість доступу до Інтернет, складність засвоєння матеріалу самостійно, низький рівень володіння викладачами і здобувачами вищої освіти інформаційними технологіями. Також необхідним є «поліпшення технічних, економічних, організаційних та психологічних умов праці науково-педагогічних працівників, забезпечення мотивації викладачів, надання їм матеріальних і нематеріальних стимулів до високоякісної професійної діяльності й професійного розвитку в умовах змішаного та дистанційного навчання» (Олешко & Ровнягін & Годз, 2021).

Державними нормативними документами визначені й *системи управління дистанційним навчанням*: програмне забезпечення, призначене для організації навчального процесу та контролю за навчанням через Інтернет та/або локальну мережу (Про затвердження Положення про дистанційне навчання. 2013; Замрозович-Шадрина & Вікторова & Єфімов, 2022: 106).

Освітній процес в період воєнного стану в українських ЗВО почав відновлюватися з середини березня 2022 року в дистанційному або змішаному форматах. Війна та воєнний стан безпосередньо торкнулися усіх українських ЗВО незалежно від їхнього місцезнаходження. Головні зусилля були спрямовані на організацію освітнього процесу в умовах воєнного стану, створення безпечних умов, збереження академічної культури та якості освіти, а також реагування на події, пов'язані з військовими діями. Мається на увазі питання переміщення людей, інституцій, організація прийому внутрішньо переміщених осіб, надання гуманітарної допомоги та волонтерство (О. Шаров) (Ніколаєв & Рій & Шемелинець, 2023: 35).

Для процесу здоров'язбереження можна виокремити декілька проблем, пов'язаних із організацією освітнього процесу в українських ЗВО. 1) завершення 2021/2022 навчального року. Безперечно, головний здобуток – це те, що вдалося забезпечити безперервність освітнього процесу, незважаючи на надзвичайно складні умови і паузу в декілька тижнів. Пауза затягнулася для переміщених та зруйнованих університетів. Інтенсифікований режим закінчення навчального року зумовив додаткове навантаження на

здобувачів вищої освіти, викладачів та адміністрацію ЗВО, а особливо – на здобувачів випускних курсів, які до завершення навчального року мали також скласти кваліфікаційні іспити і захистити магістерські та бакалаврські роботи. 2) «мотивація навчати і навчатися в умовах постійної невизначеності, нестабільного психоемоційного стану і частих сповіщень про повітряну тривогу, а для деяких учасників освітнього процесу, які продовжували перебувати в зоні активних воєнних дій, – обстрілів. Здобувачі вищої освіти різних спеціальностей зазначають, що їм стало важче зосередитися на навчанні, ніж до початку повномасштабної війни. Мотиваційні чинники здоров'язбереження відійшли на другий та третій план (65% опитуваних), проте віра в перемогу України (82%)» (Lavrysh & Lytovchenko & Lukianenko & Golub, 2022). 3) потенційні втрати в якості освітнього процесу. Упродовж періоду дії обмежень у період воєнного стану не вдалося скрізь запровадити якісне дистанційне навчання (Ніколаєв & Рій & Шемелинець, 2023: 35).

Порушене війною гарантоване міжнародними актами та Конституцією України (1996) право на освіту обґрунтовує необхідність якісно нового науково-прикладного переосмислення процесу освіти, пошуку нових інноваційних рішень, вчасному та релевантному реагуванню на виклики сьогодення, спричинені трансформацією відносин та зв'язків між усіма учасниками освітнього процесу, особливо болісно цей процес відбився на вітчизняних закладах вищої освіти на тимчасово окупованих територіях. Серед закладів вищої освіти найбільших втрат такі зазнали у Харківській, Донецькій, Чернігівській, Миколаївській, Херсонській, Запорізькій областях (Освіта України в умовах воєнного стану, 2022: 163). Тому однією із проблем у процесі організації освітнього процесу в ЗВО стало забезпечення таких умов навчання, за яких уникнення загрози життю та здоров'ю здобувачів освіти стане мінімальним. Останнє відповідає та реалізує конституційний обов'язок держави – її завдання, визначене положенням статті 53 Конституції України (Конституція України, 1996; Губанова, 2023: 23–31).

Здоров'яформуючі технології здорового способу життя здобувачів вищої освіти мають три важливі напрями: «сприяння оптимістичному настрою, зміцнення психічного здоров'я, заохочення здорових звичок». Сприяння оптимістичному

настрою: підтримка та зв'язок, які ми відчуваємо в оточенні близьких людей, можуть суттєво вплинути на наші погляди на життя; сильні соціальні стосунки створюють систему підтримки, яка піднімає нам настрій, дозволяючи бачити світлий бік речей навіть у важкі часи; обмін досвідом, сміхом і навіть труднощами з близькими людьми вселяє в наші серця надію та оптимізм. Вітчизняні вчені вважають, що «для зміцнення психічного здоров'я здобувачів вищої освіти потрібні: турбота друзів та членів сім'ї, яка викликає викид гормонів, що сприяють розслабленню та зниженню стресу; позитивне спілкування з близькими дарує нам комфорт та душевний спокій, знімаючи тривогу та заспокоюючи думки»; кохання, підтримка та розуміння, які ми отримуємо, здатні підняти наш настрій, зменшити почуття тривоги та депресії. Заохочення здорових звичок: дотримання позитивних моделей поведінки, таких як регулярні фізичні вправи, скорочення споживання алкоголю, відмова від куріння або вакцинація; взаємна прихильність серед соціального оточення до здоров'я створює позитивний зворотний зв'язок у відносинах; «формування культури здорового способу життя та зміцнення стосунків між партнерами, що загалом веде до формування здоровіших звичок». Людині властиве прагнення до соціальної взаємодії, і дослідження показують, що ці зв'язки значно впливають на наше загальне самопочуття. Підтримання відносин із друзями та сім'єю не тільки сприяє нашому емоційному задоволенню, а й позитивно впливає на наше фізичне та психічне здоров'я (Замрозович-Шадріна & Вікторова & Єфімов 2022: 107).

Маємо констатувати, що здоров'я-збережувальна діяльність взагалі залежить від всіх учасників освітнього процесу в закладах вищої освіти. Можна наголосити, що «в період воєнного стану психологи більш активно пропонують пропагувати позитивний настрій серед населення. Вважаємо, що оптимізм допомагає людині ефективніше долати труднощі, швидше домагатися поставлених цілей, викликати симпатію у оточення». Здобувачам вищої освіти різних спеціальностей приємно спілкуватися з тими викладачами, хто допомагає їм налаштуватися на позитив. Позитивний настрій може залежати від зовнішніх чинників (наприклад, хорошого символу або ритуалу).

Вітчизняний вчений С. Футорний розробив концепцію формування здорового

способу життя здобувачів вищої освіти з урахуванням передумов здійснення здоров'язбережувальної діяльності, алгоритм застосування інноваційних технологій формування здорового способу життя, що забезпечує цілеспрямоване управління, взаємозв'язок професійної підготовки та здоров'язбережувальної діяльності для підвищення рівня сформованості та позитивного ставлення здобувачів до свого здоров'я зокрема, та культури здоров'я взагалі (Футорний, 2015; Замрозович-Шадріна & Вікторова & Єфімов 2022: 107).

Дослідженням доведено, що здоров'я-збережувальна діяльність це не тільки вміння організовувати та здійснювати її – це ще й вміння підвищувати рівень знань здобувачів щодо складових здоров'я-збереження; вміння моделювати та використовувати різні форми та методи, створювати здоров'язбережувальне середовище, спрямоване на передумови формування здоров'я студентської молоді. В період воєнного стану в Україні виховна здоров'язбережувальна діяльність має формувати переконання, ціннісні орієнтації на здоровий спосіб життя, виховувати позитивне ставлення до здоров'я здобувачів вищої освіти різних спеціальностей як до особистісної так й до соціальної цінності. Важливо пам'ятати про необхідність створення здоров'язбережувального середовища в освітніх закладах для збереження, зміцнення та відновлення здоров'я здобувачів вищої освіти.

Для нашого дослідження необхідно розглянути хоча б одну з педагогічних умов реалізації створення здоров'язбережувального освітнього середовища ЗВО. Однією з педагогічних умов реалізації методичної системи створення здоров'язбережувального освітнього середовища, яке впливає на педагогічну систему є досягнення оздоровчих цілей і завдань, що є неможливим в межах традиційного освітнього процесу у ЗВО, який передбачає розподіл освітнього та виховного процесів, організацію освітнього процесу за часовими відрізками й орієнтацію на самостійну роботу. Погоджуємося з науковцями Г. Грибаном, С. Замрозович-Шадріною, Л. Вікторовою, Д. Єфімовим що при цьому потрібне врахування відповідності поставленої мети віковим та індивідуальним особливостям здобувачів вищої освіти. Дослідники вважають, що зміст, кількість і якість навчального матеріалу, спосіб, структуру, доступність його викладання, так само як й загальні здібності, фізичні можливості впливають

на рівень загальної здоров'язбережувальної підготовки здобувачів вищої освіти, особливо важливо це для умов воєнного стану в країні (Грибан, 2012: 147; Жамардїй, 2021: 117; Замрозович-Шадрїна & Вікторова & Єфімов 2022: 108).

Н. Кравчук характеризує три взаємопов'язані напрями здоров'язбережувальної діяльності: «педагогічний, медико-валеологічний та психологічний», які реалізуються на певному етапі здоров'язбережувальної діяльності (Кравчук, 2018).

В умовах воєнного стану існує важливими є такі напрями збереження здоров'я здобувачів вищої освіти, а саме: *здоров'язбережувальні технології* – це створення безпечних умов для перебування, навчання здобувачів у ЗВО, а також вирішення завдань раціональної організації освітнього процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей і гігієнічних норм), відповідності освітнього та фізичного навантаження їхнім можливостям; *здоров'яформувальні технології* – це цілеспрямована оздоровча гуманістична, особистісно-орієнтована взаємодія викладача та здобувача, що включає сукупність засобів, прийомів, методів, спрямованих на формування, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я здобувачів вищої освіти; *оздоровчі технології* – це вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я здобувачів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, фітотерапія, музична терапія; *рекреаційно-оздоровчі технології* – це надання здобувачам можливостей для прояву своєї активності залежно від вікових та індивідуальних особливостей, інтересів, фізичних здібностей, підвищення культури побуту та формування здорового способу життя, розвиток ініціативи, самостійності, стимулювання соціальної активності та створення оптимальних умов для творчого самовираження; *технології навчання здоров'я* – це гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, розв'язання конфліктів), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання; *технології виховання культури здоров'я* – це виховання у здобувачів особистісних якостей, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посилення мотивації дотримання засад здорового способу життя, підвищення відповідальності за особисте здоров'я та

здоров'я родини (Кузнецова, 2018; Замрозович-Шадрїна & Вікторова & Єфімов 2022: 108).

Актуальними, на нашу думку, є запровадження методів та методик здоров'язбереження, здоров'язбережувальних технологій в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності, прищеплення навичок ЗСЖ. Щодо медико-валеологічних знань, то маємо констатувати, що існує необхідність більш ретельного навчання здобувачів вищої освіти в процесі формування здорового способу життя використовувати різні навички ЗСЖ, здійснювати контроль за фізичним розвитком та фізичною підготовленістю молоді як в освітньому процесі, так й в позанавчальний час.

Розглянемо деякі аспекти здоров'язбережувальної компетентності. Важливими складовими здоров'язбережувальної компетентності є сприятливі для здоров'я спеціальні та психосоціальні компетенції (життєві навички).

До психосоціальних компетенцій (життєвих навичок) належать: «позитивна самооцінка, самоконтроль, керування стресами, мотивація успіху і гартування волі, аналіз проблем і прийняття зважених рішень, критичне і творче мислення, ефективне спілкування, співчуття» (Замрозович-Шадрїна & Вікторова & Єфімов 2022: 109).

З початком повномасштабного вторгнення на територію України окупаційних військ, в умовах війни особливої ролі та значення набуває психологічна підтримка учасників освітнього процесу. На виконання положення статті 76 Закону України «Про освіту» № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року (Про освіту, 2017), листом МОН № 1/8794-22 від 2 серпня 2022 року «Щодо діяльності психологічної служби в системі освіти у 2022/2023 навчальному році» визначено, що психологічна допомога та емоційна підтримка у закладі освіти має проводитись систематично і поетапно, починаючи із закладу дошкільної освіти, саме тому важливим є питання підвищення компетентності педагогічних працівників у напрямі надання першої психологічної допомоги та оволодіння сучасними технологіями такої допомоги (Щодо діяльності психологічної служби в системі освіти у 2022/2023 навчальному році, 2022). Вважаємо, що головним завданням психологічної служби ЗВО повинна стати превенція руйнівного впливу війни на психологічний та психічний стан здобувачів та забезпечення безперешкодного доступу останніх

до працівників психологічної служби. Заклади вищої освіти є базисом прогресивного розвитку країни. Повномасштабна війна спричинила непоправимі втрати соціального, економічного та культурного характеру, завдано нищівних руйнувань освітній інфраструктурі, порушено баланс реалізації прав та основоположних свобод громадян. Проте, суспільство в змозі адаптуватись під виклики нового часу та відкладати вирішення поточних проблем на невідоме майбутнє на сьогодні немає а ні сенсу, а ні потреби.

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити висновки, що запровадження та вдосконалення інноваційних методів та інструментів здоров'язбережувальної діяльності в наш час повинно стати перманентним та невід'ємним елементом освітньої діяльності закладів вищої освіти. Основним завданням психологічної служби закладів вищої освіти повинна стати превенція руйнівного впливу війни на психологічний та психічний стан здобувачів вищої освіти різних спеціальностей. Необхідно забезпечити безперешкодний доступ здобувачів вищої освіти до працівників психологічної

служби. Емоційна підтримка у закладі освіти має проводитись систематично і поетапно, особливо важливий цей процес для закладів вищої освіти. Важливим є питання підвищення компетентності педагогічних працівників у напрямі здоров'язбереження та надання першої психологічної допомоги. Складовими здоров'язбережувальної компетентності здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану є сприятливі для здоров'я спеціальні та психосоціальні компетенції (життєві навички). Актуальними вважаються методи та методики здоров'язбереження, здоров'язбережувальні технології в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності та прищеплення навичок здорового способу життя як здобувачам вищої освіти різних спеціальностей, так і науково-педагогічним працівникам університетів.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у впровадженні здоров'я-формуючих технологій в процесі змішаного навчання в освітньому процесі закладів вищої освіти в умовах воєнного стану.

REFERENCES/ЛІТЕРАТУРА

1. Carius AC. (2020). Network Education and Blended Learning: Cyber University concept and Higher Education post COVID-19 Pandemic. Research, Society and Development. URL: <https://doi.org/10.33448/rsd-v9i10.9340>.
2. Futorny SM. (2015). Teoretyko-metodychni osnovy innovatsiinykh tekhnolohii formuvannya zdorovoho sposobu zhyttia studentiv u protsesi fizychnoho vykhovannia : avtoref. dys. ... doktora nauk z fiz. vykhovannia i sportu zi spets. 24.00.02. Kyiv: 43. [Футорний СМ. (2015). Теоретико-методичні основи інноваційних технологій формування здорового способу життя студентів у процесі фізичного виховання : автореф. дис. доктора наук з фіз. виховання і спорту зі спец. 24.00.02. Київ: 43].
3. Hryban HP. (2012). Fizychnе vykhovannia studentiv ahrarnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv: monohrafiia. Zhytomyr: 514. [Грибан ГП. (2012). Фізичне виховання студентів аграрних вищих навчальних закладів: монографія. Житомир: 514].
4. Hryshchenko SV., Buzhyna IV., Shaparenko Ie. (2022). Problema obiektyvnoho otsiniuvannia v protsesi vykorystannia zdoroviazberezhuvalnykh tekhnolohii u vyshchii shkoli. Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T.H. Shevchenka. Seriia: Pedahohichni nauky. Chernihiv: ChNPU: 17(173): 15–22. [Грищенко СВ., Бужина ІВ., Шапаренко ІЄ. (2022). Проблема об'єктивного оцінювання в процесі використання здоров'язбережувальних технологій у вищій школі. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Чернігів: ЧНПУ: 17(173): 15–22].
5. Hubanova TO. (2023). Funktsionuvannia zakladiv vyshchoi osvity v umovakh voiennoho stanu: suchasnyi stan ta perspektyvy. Kyivskiy yurydychnyi zhurnal: 3: 23–31. [Губанова ТО. (2023). Функціонування закладів вищої освіти в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи. Київський юридичний журнал: 3: 23–31].
6. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254k/96-VR. [Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>.
7. Kravchuk NP. (2023). Zdoroviazberezhuvalna diialnist ta yii funktsii v protsesi formuvannya zdoroviazberezhuvalnoi kompetentnosti maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv. Naukove myslennia. [Кравчук НП. (2023). Здоров'язбережувальна діяльність та її функції в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. Наукове мислення]. URL : <http://naukam.triada.in.ua/index.php/18-pedagogika/>

- 24-zdorov-yazberezhuvanna-diyalnist-ta-jiji-funktsiji-v-protsezi-formuvannya-zdorovyyazberezhuvanniji-kompetentnosti-majbutnikh-vikhovateliv-doshkilnikh-navchalnikh-zakladiv (data zvernennia 20.12. 2023).
8. Kundu A. and Bej T. (2021). Experiencing e-assessment during COVID-19: an analysis of Indian students' perception. *Higher Education Evaluation and Development*: 15: 2: 114-134. URL: <https://doi.org/10.1108/HEED-03-2021-0032>.
 9. Kurapov Anton, Pavlenko Valentyna, Drozdov Alexander, Bezliudna Valentyna, Reznik Alexander & Isralowitz Richard (2022). Toward an Understanding of the Russian-Ukrainian War Impact on University Students and Personnel. URL: <https://doi.org/10.1080/15325024.2022.2084838>.
 10. Kuznietsova OT. (2018). Metodichna systema zastosuvannya ozdorovchyykh tekhnolohii u protsezi fizychnoho vykhovannya studentiv: dysertatsiia ... doktora pedahohichnykh nauk zi spetsialnosti 13.00.02. Kyiv: 613. [Кузнєцова ОТ. (2018). Методична система застосування оздоровчих технологій у процесі фізичного виховання студентів: дисертація ... доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02. Київ: 613].
 11. Lavrysh Yuliana, Lytovchenko Iryna, Lukianenko Valentyna, Golub Tetiana. (2022). Teaching during the wartime: Experience from Ukraine. URL: <https://doi.org/10.1080/00131857.2022.2098714>.
 12. Nosko MO., Hryshchenko SV., Nosko YuM. (2013). Formuvannya zdorovoho sposobu zhyttia: navchalnyi posibnyk. Kyiv: «MP Lesia»: 160. [Носко МО., Грищенко СВ., Носко ЮМ. (2013). Формування здорового способу життя: навчальний посібник. Київ: «МП Леся»: 160].
 13. Ocaña-Moral María Teresa, Óscar Gavín-Chocano, Eufrasio Pérez-Navío, and María del Carmen Martínez-Serrano. (2021). Relationship among Perceived Stress, Life Satisfaction and Academic Performance of Education Sciences Students of the University of Jaén after the COVID-19 Pandemic. *Education Sciences*: 11: 12: 802. URL: <https://doi.org/10.3390/educsci11120802>.
 14. Oleshko AA., Rovniachin OV., Hodz VR. Udoskonalennia dystantsiinoho navchannia u vyshchii osviti v umovakh pandemichnykh obmezhen. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. Elektronnyi zhurnal. [Олешко АА., Ровняхін ОВ., Годз ВР. Вдосконалення дистанційного навчання у вищій освіті в умовах пандемічних обмежень. Державне управління: удосконалення та розвиток. Електронний журнал]. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/5.pdf (data zvernennia 20.12.2023).
 15. Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Informatsiino-analitychnyi zbirnyk. (2022). Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. Kyiv: 358. [Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. (2022). Міністерство освіти і науки України. Київ: 358]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (data zvernennia: 12.01.2024).
 16. Pro osvitu: Zakon Ukrainy № 2145-VIII vid 5 veresnia 2017 roku. [Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 5 вересня 2017 року]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#top> (data zvernennia: 08.01.2024).
 17. Pro vnutrishniu akademichnu mobilnist uchasykiv osvitnoho protsesu: lyst MON vid 18.03.2022 № 1/3507-22. [Про внутрішню академічну мобільність учасників освітнього процесу: Лист МОНУ від 18.03.2022 № 1/3507-22]. URL: <http://osvita.adm-km.gov.ua/?p=2762> (data zvernennia: 08.01.2024).
 18. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia: Nakaz MON Ukrainy vid 25.04.13 r. № 466. [Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ МОН України від 25.04.13 року № 466]. URL : https://osvita.ua/legislation/Dist_osv/2999/ (data zvernennia 08.01.2024).
 19. Selco J., & Habbak M. (2021). STEM Students' Perceptions on Emergency Online Learning during the COVID-19 Pandemic: Challenges and Successes. *Education Sciences*: 11(12). URL: <https://doi.org/10.3390/educsci11120799> (data zvernennia 08.01.2024).
 20. Shchodo diialnosti psykholohichnoi sluzhby v systemi osvity u 2022/2023 navchalnomu rotsi: Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 1/8794-22 vid 2 serpnia 2022 roku. [Щодо діяльності психологічної служби в системі освіти у 2022/2023 навчальному році: Лист Міністерства Освіти і науки України № 1/8794-22 від 2 серпня 2022 року]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-diyalnosti-psykholohichnoyi-sluzhbi-u-sistemi-osviti-v-2022/2023-navchalnomu-roci> (data zvernennia: 11.01.2024).
 21. Terenda NO., Terenda OA., Horishnyi MI., Panchyshyn NIa. (2020). Osoblyvosti dystantsiinoho navchannia studentiv v umovakh pandemii COVID-19 (za rezultatamy anketuvannia). *Medychna osvita*: 4: 57-60. [Теренда НО., Теренда ОА., Горішний МІ., Панчишин НЯ. (2020). Особливості дистанційного навчання студентів в умовах пандемії COVID-19 (за результатами анкетування). *Медицина освіти*: 4: 57-60].
 22. Universities without walls a vision for 2030. (2021). URL: <https://eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20%20a%20vision%20for%202030.pdf>.
 23. Vyshcha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu: analitychnyi zvit. (2023). / Ye. Nikolaiev, H. Rii, I. Shemelynets. Kyiv: Kyivskyi universytet imeni Borysa Hrinchenka: 94. [Вища освіта в Україні: зміни

- через війну: аналітичний звіт. (2023). / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка: 94].
24. What does the future hold for Europe's universities? URL: <https://www.universityworld-news.com/post.php?story>.
25. Zamrozevych-Shadrina SR., Viktorova LV., Yefimov DV. (2022). Problema zdorov'azberezhenia zdobuvachiv vyshchoi osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia. *Innovatsiina pedahohika*: 43: 1: 105–109. [Замрозович-Шадрина СР., Вікторова ЛВ., Єфімов ДВ. (2022). Проблема здоров'язбереження здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Інноваційна педагогіка*: 43: 1: 105–109].
26. Zhamardii VO. (2021). Teoretyko-metodychni zasady zastosuvannia fitnes-tekhnologii na zaniattiakh z fizychnoho vykhovannia studentiv zakladiv vyshchoi osvity: dysertatsiia ... doktora pedahohichnykh nauk zi spetsialnosti 13.00.02. Chernihiv: 630. [Жамардій ВО. (2021). Теоретико-методичні засади застосування фітнес-технологій на заняттях з фізичного виховання студентів закладів вищої освіти: дисертація ... доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02. Чернігів: 630].

Стаття надійшла до редакції 19.01.2024

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор **Світлана ГРИЩЕНКО**

Ірина БУЖИНА

ORCID 0000-0002-7455-2794

Доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри
психології та педагогіки,
Одеський державний університет
внутрішніх справ
(Одеса, Україна)

E-mail: bugina.irina@gmail.com

Irina BUZHINA

ORCID 0000-0002-7455-2794

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department
of Psychology and Pedagogy
of Odessa State University
of Internal Affairs
(Odesa, Ukraine)

E-mail: bugina.irina@gmail.com

Наталія НОСОВЕЦЬ

ORCID 0000-0003-1536-4870

Кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор з наукової роботи,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)

E-mail: ppmtpn@gmail.com

Nataliia NOSOVETS

ORCID 0000-0003-1536-4870

PhD in Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Vice-Rector for Scientific Work
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»,
(Chernihiv, Ukraine)

E-mail: ppmtpn@gmail.com

Олександр КАЛМИКОВ

ORCID 0009-0008-5426-6986

Аспірант кафедри педагогіки,
психології і методики технологічної освіти,
Національний університет
«Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)

E-mail: ppmtpn@gmail.com

Oleksandr KALMYKOV

ORCID 0009-0008-5426-6986

Postgraduate of the Department of Pedagogy,
Psychology and Methodology of Technological Education,
T. H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)

E-mail: ppmtpn@gmail.com